

תקציר חוזר בנושא "טיול מונגש – טיולים ופעילות חוץ בית ספרית – השתלבות והשתתפות תלמידים עם מוגבלות" של מינהל חברה ונוער במשרד החינוך

תקציב:

- משרד החינוך יקצה כל שנה תקציב אשר יאפשר לבתי הספר להנגיש טיולים ופעילות חוץ בית ספרית תוך השתתפות כלל התלמידים.

אחריות:

- האחריות על הובלת התהליך להנגשת הטיולים והפעילות החוץ בית ספרית השנתית מוטלת על מנהל בית הספר בסיוע רכז הטיולים והצוות החינוכי.
- על בית הספר להיערך מבעוד מועד כדי לתת מענה מותאם ומונגש במהלך כל הטיולים והפעילויות המתוכננים בתכנית הבית ספרית השנתית עבור כל תלמיד עם מוגבלות.
- כחלק מההיערכות לגיבוש תכנית פעילות שנתית בית ספרית, מנהל בית הספר אחראי לקיים דיון רב מקצועי בנושא הנגשת פעילות חוץ בית ספרית וטיולים לגבי כלל התלמידים עם מוגבלות.
- מנהל ביה"ס יוודא שבתום הדיון תגובש תכנית הנגשות פרטנית לכל תלמיד עם מוגבלות.
- על מנהל הוועדה המחוזית לנגישות בכל רשות לוודא כי תכנית הטיולים והפעילות הבית ספרית תכלול עד 6 פעילויות חוץ בית ספריות וטיול שנתי לכל תלמיד/לכל כיתה.

תכנון מוקדם:

- תכנית הטיולים הבית ספרית, תתוכנן תוך קיום שיח בהשתתפות צוות הכיתה, רכז החינוך החברתי, מורים מתחומי דעת שונים, מורים במקצועות כגון שלי"ח, צוות חינוך מיוחד והצוות הייעוצי. שותפות משמעותית זו תאפשר גיבוש תכנית פעילות בהשתתפותם של תלמידים עם מוגבלות.
- בעת גיבוש התכנית, בבחירת תאי הנוף שהסוירים יתקיימו בהם, בעיצוב מסלולי הסוירים ובשילוב האתרים יש להתחשב בתפקודם ובצורכיהם של התלמידים עם המוגבלות.
- בשלב התכנון יילקחו בחשבון תפקודם וצורכיהם של תלמידים עם מוגבלות הלומדים בבית הספר, וייבחנו הפתרונות המתאימים להשתתפותם. יש לבחון את נחיצותן של התאמות והנגשות באופן מידתי, בהתאם להיבטים השונים, כגון התנאים הפיזיים, הטרמה, הליווי וכדומה, בהתאם לאופי הפעילות, לתפקוד התלמיד ולמגבלה: פיזית, חושית, בריאותית, קוגניטיבית, חברתית, התנהגותית, נפשית ורגשית.

- באחריות הצוות החינוכי לקיים היכרות עם כל אחד מהתלמידים וללמוד את סוגי ההנגשות וההתאמות הנדרשות לכל תלמיד לקראת גיבוש תכנית הטיולים והפעילות השנתית הכוללת. **שותפות ההורים והתלמיד, קיום שיח עמם ומעורבותם בשלבי ההיערכות וגיבוש התכנית חיוניים ומשמעותיים.**
- יש לבחון את נחיצות ההנגשה למוגבלותו של התלמיד, לתפקודו ולצרכיו על פי אופי הפעילות, כגון בעת הדרכה, במסלולי הליכה, בפעילות שדה ושטח, בפעילות אתגר, בסיור בשכונה, בביקור במוזיאון, בפעילות ספורט וחוויה, בפעילות מים וכדומה.
- יודגש כי מחנך הכיתה אחראי על הובלת התהליך, על יישומו ועל קיום משוב על יעילותו, השפעותיו והשלכותיו.

סוגי התאמות:

הטרמה:

- הכנת התלמידים בהתאמה לתוכן הפעילות, תוך שימוש באמצעים כגון תקציר, סיור וירטואלי, תמונות, דגמים, צמצום, פישוט לשוני, תקשורת תומכת חלופית (תת"ח) וכד'.
  - מתן מידע על סדר היום הצפוי ופרופיל הסיור.
- תכנית חינוכית הכוללת פיתוח כישורים והרגלים, כגון התארגנות, התמצאות, התבוננות ושמירת טבע וסביבה, בטיחות וביטחון.
- שיח עם התלמיד על אתגרים וקשיים והצעות לפתרונות בכלל וכן להתמודדות עם מצבים בלתי מוכרים. אפשר לשלב את השיח גם במסגרת שיעור תרפיה.
  - הכנה וסיכום בדגש חברתי-ערכי בשעות המחנך.
- שיעורי הכנה לפעילות "לכל תלמיד תפקיד" - חלוקת תפקידים לתלמידים, **ובכללם תלמידים עם מוגבלות**, והכנת התלמיד למילוי התפקיד.
- הטרמה גם **במהלך הפעילות** כתיווך ומעבר, בפרט במקרים שבהם חלו שינויים בסדר היום שתוכנן.

תזונה:

- גמישות והתאמה בשעת הארוחה.

מתן טיפול תרופתי:

- מתן טיפול תרופתי בהתאם להנחיות חוזר מנכ"ל 74-2.2 מתן טיפול תרופתי במוסדות החינוך וחוזר מנכ"ל 33-6.2 טיולים ופעילויות חוץ-בית-ספריות במערכת החינוך.

התאמה ובחירת מקום לתלמיד ללא הפרדה מהקבוצה שאליה הוא משתייך ככל שאפשר:

- היערכות להתאמת מקומו של כל תלמיד במהלך היום, כגון מקום ישיבה מתאים במהלך הנסיעה, מקומו במהלך הפעילות, הסדרת מקום הלינה וכדומה, תוך התחשבות ביכולותיו ובצרכיו, כגון קשיים בקשב וריכוז, תמיכה חברתית, הסדרת מקום ישיבה מתאים לצפייה בהמחשות המוצגות, הצורך בקשר ובקרבה של איש צוות מוכר וכדומה.
- בחינת הצורך במיקום שקט.
- במקרים שבהם לתלמיד יש סייעת אישית/ליווי – התאמת מקום ישיבת הסייעת/המלווה ותפקידה בתיאום עם הצוות החינוכי-טיפולי.

בחירת חדר ללינה ללא הפרדה מהקבוצה שאליה התלמיד משתייך ככל שאפשר:

- הסדרת לינה בסמיכות לצוות/סייע/מלווה, עם מי מחבריו וכדומה.

במהלך ההכנה לקראת הטיול ובמהלך ההדרכה והפעילות ובסיכומה:

- התאמת תכנים לרמות תפקוד שונות.
- קביעת סדר עדיפויות בבחירת התכנים, דילול, צמצום והמחשות מותאמות על פי הצורך. אפשר להנגיש את התכנים מראש, תוך שיתוף פעולה עם הצוות החינוכי של ביה"ס.
- הוספת תכנים ויעדים, כגון הכנה לחיים, היבטים חברתיים.
- שימוש במגוון המחשות ועזרים במהלך ההדרכה ובעת הדגמת תופעות, נושאים ומושגים, כגון שימוש באודיו, הקראה, סיור וירטואלי, שימוש במחשב.
- התאמה של כתבי חידה, דפי משימה וכדומה.
- הנגשה חזותית של החומר, בחינת הצורך בצבעים ניגודיים, גודל גופן.
- שימוש בתת"ח (תקשורת תומכת חליפית).
- הקראת המשימות במהלך הפעילות.
- התאמה לרמת הקשב.
- משך הדרכה מותאם

פיצול מסלול:

- במקרים שבהם אי אפשר לבחור מסלול מונגש, יסדיר הצוות החינוכי כמה פעילויות ומסלולים משמעותיים המותאמים לכלל התלמידים. הצוות החינוכי יפצל את הטיול ויגבש קבוצות לכל אחת מהפעילויות המוצעות.
- אין לבודד תלמיד מפעילות. כלל התלמידים ישובצו בקבוצות באופן מותאם לפעילות ולמטרותיה.

גמישות (במידת האפשר):

- מתן זמן להימצאות במקום מותאם/מופרד/מעט מרוחק, הנמצא בסמיכות לקבוצה ובהשגחה.
- משך ההשתתפות בפעילות במהלך היום יהיה על פי צרכי התלמיד ויכולותיו.

תיווך איש צוות:

- תיווך מותאם במהלך הפעילות תוך שמירה על כבוד התלמיד.
- הדרכה של הצוות לבעלי התפקידים הרלוונטיים תוך שמירה על כבודם ופרטיותם של התלמידים:

- הדרכה לצוות החינוכי הבית ספרי שאיננו מלמד את התלמיד בשגרה - עקרונות מנחים על פי ההתאמות הנדרשות לתלמיד בשלבי ההכנה, במהלך הפעילות ובסיכומה
- הדרכה לנותני שירותי הדרכה מקצועית במהלך הפעילות – ההדרכה תתקיים מבעוד מועד ועל פי הצורך גם במהלך הפעילות.

ליווי תלמיד בטיולים ובפעילות בית ספרית:

- כאשר התלמיד משתתף בפעילות עם מלווה, האחריות הכוללת על התלמיד, כמו על כל תלמידי הכיתה, חלה על מחנך הכיתה.
- לתלמידים הזכאים בשגרה לתמיכה מסוג סייע/ת, לכיתות חינוך מיוחד בבית ספר רגיל ולכיתות בבתי ספר לחינוך מיוחד יינתן מענה לליווי בטיול כחלק מתפקידי הסייע/ת ועל פי תנאי העסקתה על ידי הרשות, בהתאם לחוזר מנכ"ל תשע"א/10(א).
- יש להיערך למצב שבו אין לסייעת האישית שעובדת בשגרה עם התלמיד אפשרות להשתתף בטיול.
- לפי הצורך כאשר ליווי על ידי הסייע/ת הקבוע/ה אינו מתאפשר, יפנה מנהל בית הספר לרשות המקומית אשר תסדיר סייע/ת מלווה מחליף/ה.
- הליווי והסיוע לתלמיד במהלך הטיולים והפעילות החוץ בית ספרית, ייבחנו אך ורק אם יימצא כי מוגבלותו של התלמיד, תפקודו, צרכיו ואופי הפעילות מחייבים זאת.
- אם אופי הפעילות עלול לפגום בבריאותו, בביטחונו או בהשתתפותו של תלמיד עם מוגבלות בטיולים ובפעילות החוץ בית ספרית אם לא ייעזר במלווה, יסדיר הצוות החינוכי את הליווי בהתאם להנחיות המפורטות להלן.
- יש להביא בחשבון במכלול השיקולים כי לעתים הליווי עלול לפגום בהשתתפותו בהשתלבותו של התלמיד בפעילות.

- רק במקרים שבהם המערך הבית ספרי לא מאפשר ליווי של התלמיד תופנה בקשה לתקצוב מלווה.
- פניית מנהל בית הספר בבקשה לתקצוב ליווי לתלמיד ללא תמיכה מסוג סייעת בשגרה מותנית בשיתוף ההורים והתלמיד בדיון, בהסכמתם בכתב למהלך ובחתימתם על טופס ויתור סודיות. מסמכים אלה יתויקו בתיק האישי של התלמיד.
- תתקיים ישיבת צוות רב מקצועי לגיבוש ההחלטה ולגיבוש מטרות הליווי ותפקיד המלווה.
- על הצוות לוודא שהליווי יסייע לנגישות התלמיד מבלי לפגום בהשתתפותו ובשילובו החברתי של התלמיד .
- במקרים שבהם המלווה איננו דמות מהצוות הבית ספרי יש להקפיד על היכרות מקדימה של המלווה העתידי עם הצוות הכיתתי ועם התלמיד והוריו .
- יתואם מפגש עם הצוות החינוכי להיכרות/העמקת ההכרות ותיאום הציפיות של המלווה עם צוות הכיתה, התלמיד והוריו.
- יינתנו הדרכה מובנית והנחיות מפורטות למלווה בהתבסס על התכנית שגובשה.
- מחנך הכיתה יקיים מעקב במהלך הפעילות אחר תפקודו של המלווה ביישום מטרות ההתערבות ובכדי לוודא כי התלמיד משתתף בפעילות.
- אפשר לבקש אישור תקציבי עבור תלמיד עם מוגבלות, בהתבסס על דיון בין מקצועי וחוות דעת מקצועית ממומחה תחום אוטיזם מטעם המת"י"א, עבור סייעת אישית לתלמיד עם מגבלה ללא סייע בשגרה, אשר עשוי להזדקק לליווי ולתיווך אישי או עבור תלמיד עם סיוע אישי אשר ההקצאה בשגרה איננה מספקת כיסוי למשך הפעילות המתוכננת.
- אפשר לבקש אישור תקציבי לתקצוב סיוע תגבור כיתתי לכיתה חינוך מיוחד בבית ספר רגיל ובבית ספר לחינוך מיוחד.
- במקרים שבהם הטיוח השנתי כולל לינה יש לפנות בבקשה לתקצוב לינה לסייע האישי המלווה.